

Sicole

Les ârtikes nén definixhants

Cwè çki c' est d' ça po ene biesse ?

C' est djusse li contrâve di l' ârtike definixhant. I n' dit nén ké sustantif ki c' est. Li no ki shût n' est nén defini.

- * dj' a veyou **on** trén d' martchandijhes <> dj' a prins **l'** trén d' 10 e. a Pwès
- * gn a **ene** vatche k' est foû del pasteure <> li martchand vout prinde **li** viye vatche
- * gn a **èn** âbe k' a toumé sol voye <> il ont-st abatou **l'** âbe âs clås
- * gn a **des** manches a mete <> **les** deus manches ni sont nén pareyes

Les ârtikes nén definixhants singulîs e walon

Pattavå l' walon, gn a troes ârtikes nén definixhants, todi diferins. End a deus po l' omrin (onk divant ene cossoune et l' ôte divant ene voyale), et onk pol femrin. L' ârtike omrin divant voyale si prononce todi come l' ârtike femrin, mins on nel sicrît nén parey (li femrin a on halcrosse E å coron).

- * rifondou walon : **on** / **èn** / **ene**

gn aveut-st **on** côp / c' esteut **èn** ome di parole / c' est **ene** bele crapåde

- * Nameur (+ Nâwinne + Roman Pays) : **on** / **on-** / **one**

gn aveûve **on** côp / c' esteûve **on-ome** di parole / c' est **one** bèle crapaude

- * Lidje, Hôte Ârdene : **on** / **in-** / **ine**

n aveût-st-**on** côp / c' esteût **in-ome** di parole / c' est **ine** bèle crapôde

- * Ârdene nonrece 1 (Transene-Bive) : **in** / **èn-** / **ène**

gn avot **in** côp / ç' astot **èn-oume** du parole / c' est **ène** bèle bwêcèle

- * Ârdene nonrece 2 (Bietris-Bouyon) : **in** / **ën-** / **ëne**

gn avot **in** côp / ç' ére **ën-oume** de parole / c' est **ëne** bèle bwêcèle

- * Tchestrolès 1 (Nuviè-Ordjô) : **un** / **un-** / **une**

gn avét **un** côp / ç' astét **un-ome** de parole / c' est **une** bèle bwêcèle

- * Tchestrolès 2 (Longuiè-Leglijhe) : **î** / **un-** / **une** (?)

gn avét **î** côp / ç' astét **un-ome** de parole / c' est **une** bèle bwêcèle

- * Coûtchant walon (Nivele-Tchâlerwè-Cerfontinne) : **in** / **èn-** / **ène**

gn aveut-**in** côp / ç' asteut **èn-ome** de parole / c' est **ène** bèle crapôde

Responses às dvwers do côp passé

1. Pocwè « definixhant ârtike » (e walon) et nén « *article défini* » ? Paski c' est lu ki definit l' no : il est don definixhant, et nén defini ; c' est l' no k' est defini (atuze askepeye pa Roger Viroux)

2. Spotchaedje do definixhant ârtike femrin : Nameur-Inguezêye, Torebây, Ambli : come l' omrin (c' est l' minme) ; Libin-Bive : « **la** » nén spotchâve.

Eciclopedeye :

Li tchawe-sori (Willy Marchal)

Vicaedje

Ele vike li djoû des des trôs, pindowe li cou e hôt.

Ele rexhe del nute et, estant câzu aveule, ele si moenne avou come on radâr. C' est des ultra-sons k' on n' ôt don nén. Mins on lzès pout rschoûter avou des apareys especiås

Mopliyaedje

C'est ene biesse ås tetes. Ses djonnes skepeynut vicants et vont boere li laecea d' leu mame. C' est l' seule biesse ås tetes k' est capåbe di voler.

Discrijhaedje

Come leu sincieus no l' dit e grek leus mwins ont divnou des aiyes. I sont foirt longs, et c' est l' troejhinme doet k' est l' pus long.

Leus pates sont ptites et les pîs sont metous å rvier : les talons padvant et les årteas avou des grawes padrî.

Ene tchawe-sori a ene tote fene pea d' ene seule pîce kel rafûrlêye tote etire.

Sôres di tchawes-soris

Dins l' monde etir, gn a 951 sôres di tchawes-soris. El Beldjike, end a 23 sôres.

Vicaedje

E Bra ezi, gn a deus u troes sôres di tchawes-soris ki suçnut l' sonk des biesses. Mins totes les ôtes sôres magnnut des fruts, des pexhons, des insekes. Les cenes del Walonreye ni magnèt ki des insekes.

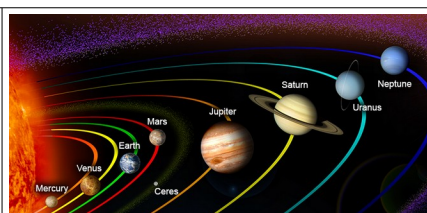
On pô d' astronomeye (Madi d' Orcîmont)

Des planetes, i gn a d' totes les sôres. Li solea, ki n' est k' ene grosse sitoete, a 9 planetes....

Dierinnmint (24 d' awousse 2016), des rcwerants di l' univiersité d' Lidje ont trovê des noveles planetes, rishonnant al Tere.

Li bolete di Romedene

C' est ene sôre di froumaedje, mo odant, ki rintere dins li rcete del flamiche di Dinant.

Belès Letes : sicrijheu e walon

Jean Goffart

Jean Goffart a skepyî a Djilî e 1953. I scrît e walon dispu 1981.

Il a dmore al Ronsât, Djerpene et a Târciene.

C' est on scrijheu e walon. Et on fel bouteu, metans come radiowisse.

So Fesse-Bok, i tént ene pådje avou toplin do walon dispu 2016.

E 2016, il produjha ene sitroete plake avou des tecses powetikes, ey ene muzike di fond, «Raecene».

(pus di racsegnes sol Wiki walon)

Dins l' bos

Dji voe voltî d' aler å bos / Eyet dins les paxhis astok / Cwand dj' moussî dins ene pâr di sapén, / Dji roveye mes poennes et tot m' traeyin

Dj' î schoûte tchîpler les moxhons / Ki rdjibelnut dins les bouxhons / I tchantnut do swer å matén / Sins s' ebarassî do mwais tins. / Gn a vraymint d' totes les sôres / Ki s' evolnut d' ene coxhe a l' ôte.

Cwand dj' arive dins les noejhîs / Abeye ! Ardans ! dji m' racoeti / Adon, dji dmeure pãjhire padzo, / E ratindant li ptit spirou / Ki vént code on moncea d' noejhetes. / Po ls etaessî didins s' catchete. /

Ene miete pus lon, corant dins l' bos, / I gn a on bea ptit clair rixhot / Ki dischind åd triviè des spenes / Po si rtrover padzo les tchinnes

Sol boird di s' lét, gn a plin d' cayôs / Eyet des yebes didins les trôs / Des pitès gurnouyes sâtelnut / So les grossès pires, ele tchantnut / Binâjhes di trover sacwantès biesses / Ki lyeu dinront on dinner d' fiesse.

Pus lon, dji croe esse dins on reve / Dji voe rdjibler on moncea d' lives / I mindjnut les gros pixhelét / Dins leu ptit boket etaessî / Si dji shû el pitite voylete / Dji waite todi a gâtche, a droete / Po esse bén seur di n' nén rater / Les biesses ki s' catchnut tocosté.

Durant des eures, dji rwaite les fleurs / Èm-n âme ès gonfele di bouneur / Cwand dji so rola. / Vraymint, dj' vos l' di : por mi, el bos, c' est l' paradi.

Dins l' plake « Raecenes », 2016, djive l° 15.

(Jean Goffart, tel 0495 15 55 50)

Tchanson

Dji n' so nén del pitite bire

I. Dji so-st on gârçon Bén elvé / Ça s' voet so m' « filozomeye » / Mins dj' a l' schite (cand c' est) po tchanter / Sortot padvant les djonnès feyes / Ca dji cache-z a m' maryî / Fât Bén k' ça s' fwaiye on djoû u l' ôte / Mins dj' prin pacyince ca dj' vou trover / Ene feye ki n' sereut nén ene crosse di tâte.

Resploe : Dj' so vormint ene chwete ocâzion / Dji n' fwai nén di m' gueuye po vos l' dire / Dj' a riçû-t ene boune educâcion / Et dji n' so nén del pitite bire

II. Al mājhon, dj' so tot seu d' efant / Tot mi rvénrè, ça c' est nateure / Mins l' eritance di mes parints / Croeyoz mu, dji n' end a-st a keure / Ca dj' (a ene bele plaeece) / Dj' so buralisse dins ene fabriike / Dji wangne 45 francs par moes / Å tins ki court, c' est mirlifike.

III. Gn a des cis ki sont brixhådeus / I frecantnut li mwaijhe copagneye / I sont rôleus, i sont miteus (?) / Tot passe å bleu po des biestreyes / Mi dji spagne mi årdjint / Ossu, didins m' poite-manoye / Dj' a todi on biyet d' 50 francs / E metant d' cresse mi ptite dringuele.

IV. Cwand dj' so-st invité ene sadju / Come dji conoxhe mi politesse / Po n' nén passer po on cou / Dji n' fwai pont d' crombès djesses / Dji stiè mes pîs divant d' intrer / Ca dji n' so nén del basse classe / Dji n' grazene nén didins m' nez / Dji n' raetche nén pattavå les plaeces.

V. Dins l' manaedje, dji tchipote voltî / Eyet cwand dj' piè ene djournêye / Avou moman, dji fwai l' semdi / Ou dj' m' ocupe del bouwêye / Sovint, dji rabwawe (?) les tchâssetes / Dj' lave les bidons ou dj' fwai boure / Li cabolêye di nosse pourcea / Dj' vos di ça, ç' n' est nén po do rire.

VI. Dins l' djârdén, dj' inme Bén travayî / Nos avans des belès ramonasses / Des biyokîs, des cerijhîs / Des pertigonîs, des spinasses / Di tinzayeure avou popa / Dji såkele ou kécfeye dji foye / Oubén dji vude li purea / N' croeyoz nén ki dj' vos stitche des coyés.

VII. C' est Bén astcheu si dji n' trove nén / Ene sakî po m' mete e manaedje / Dji n' so ni moudrire ni bôrea / Dj' n' inme nén les cis ki fjhèt des ramaedjes / Ossu si dji pou rescontrer / Ene pitite djin Bén djinteye / Ele serè ureuse, djel pou djurer / Tot l' tins di s' vicâreye.

Câzaedje et muzike : François Loriaux ; Tchantaedje : Pascal Heringer ; Plake ki va avou l' live « Tchantans Françwès » ; eplaidaedjes do Bourdon, 2002.